

ԼԵԳԵՆԴՆԵՐ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՄԱՍԻՆ¹⁾

Բ.

ԿԱՅՍՐԻ ՏԵՍԻԼՔԸ

Այդ այն ժամանակն էր, երբ Հռոմի կայսրը Օգոստոսն էր, իսկ հրէաների թագաւորը՝ չերովդէսը:

Եւ ահա, վրայ հասաւ մեծ և սուրբ գիշերը: Դա ամենախաւար գիշերն էր, որ երբ և է մարդիկ տեսել էին: Թւում էր, թէ երկրի վրայ կախուել էին ինչ-որ մռայլ կամարներ: Անկարելի էր զանազանել ջուրը հողից և անհնարին էր գտնել ամենածանօթ ուղին անգամ: Ուրիշ կերպ չէր էլ կարող լինել, քանի որ երկնքի վրայ ոչ մի լուսաւոր տեղ չէր երևում: Բոլոր աստղերն այդ գիշեր փնացել էին տանը, իսկ հեզիկ լուսինը դարձրել էր իւր երեսը երկրից:

Եւ որչափ թանձր էր խաւարը, նոյնչափ խորն էր այդ գիշերուայ լուսթիւնն ու անդորրութիւնը: Կանգ էր առել գետերի հոսանքը, չը կար մեղմիկ քամու շունչը և մինչև իսկ կաղամախին չէր դողդողում: Եթէ որեւէ մէկը գնար ծովի ափը, նա կը տեսնէր, որ նրա ալիքները չէին զարնւում ափերին, իսկ եթէ երթար անապատը, աւազը ձայն չէր հանիլ նրա ոտների տակ: Ամեն ինչ քարացած էր ու անշարժ, որպէսզի չը վրդովուի սրբազան գիշերուայ անդորրը: Խոտը չէր ուզում աճել, չէր իջնում ցօղը, իսկ ծաղիկները չէին համարձակւում արձակել իրենց բուրմունքը:

Այդ գիշեր արիւնարբու գազանները որսի չէին դուրս եկել, օձերը չէին կծում, շները չէին հաջում և, որ հրա-

¹⁾ Լուսայ № 2

շալին է, անշունչ առարկաներից և ոչ մէկը չէր վրդովում գիշերուայ սրբութիւնը, չուղենալով ծառայել չար գործերին. չէին կոտորում կողպէքները, դանակն անկարող էր արիւն թափելու:

Այդ գիշեր Հռոմում, կայսերական պալատից դուրս եկան մի խումբ մարդիկ և հրապարակով անցան դէպի Կապիտօլիյ:

Դրանից քիչ առաջ, արեւը մայր մտնելու ժամանակ, կայսրի շրջապատողները հարցրել էին նրան, թէ արդեօք, նա դէմ չի՞ լինիլ, եթէ նրանք ի պատիւիւր տաճար կառուցանեն Հռոմի սրբազան լերան վրայ: Սակայն Օգոստոսը միանգամից չը տուաւ իւր համաձայնութիւնը: Նա չը գիտէր, արդեօք, հաճելի կը լինէր աստուածներին, եթէ ինքն էլ նրանց հաւասար ունենար իւր անուան տաճար, ուստի որոշեց նախ հէնց այդ գիշեր զոհ մատուցանելու հովանաւորող-աստծուն, որպէսզի իմանայ նրա կամքը այդ հարցի առթիւ:

Եւ ահա նա մի քանի մտերիմների ուղեկցութեամբ գնաց պալատից՝ այդ զոհը մատուցանելու:

Օգոստոսը հրամայեց, որ իրեն տանեն պատգարակի վրայ, որովհետեւ նա ծեր էր և նրա ոյժը չէր պատում Կապիտօլիի բարձր սանդուղքներով քայլել: Նա բռնել էր ձեռքին աղանձինների վանդակը, որոնց պիտի զոհ բերէր: Նրա ուղեկիցների թւում չը կային ոչ քրմեր, ոչ զինուորներ և ոչ էլ աստիճանաւորներ, այլ բոլորն էլ նրա մըտերիմ բարեկամներն էին: Առջևից անցնում էին ջահնկակալները և լուսաւորում ճանապարհը, իսկ յետևից գալիս էին ստրուկները, տանելով զոհաբերութեան եռանկիւնի սեղանը, սուրը, սրբազան հուրը և զոհի այլ պարագաները:

Ճանապարհին կայսրը տաք-տաք խօսակցում էր իւր ուղեկիցների հետ, ուստի և ոչ ոք չէր նկատում գիշերուայ անսահման անդորրութիւնն և մեռելային լուսթիւնը:

Եւ միայն, երբ հասան Կապիտօլիի գագաթը, որտեղ

պէտք է կառուցուէր նոր տաճարը, նրանց համար պարգուեց, որ մի արտասովոր բան է կատարուում:

Այդ գիշերն, անկասկած, նման չէր միւս բոլոր գիշերներին, որովհետեւ ժայռի ծայրին նրանք տեսան մի ինչ-որ զարմանալի ու տարօրինակ առարկայ: Սկզբում նրանց թուաց, թէ դա մի հին և կայծակնահար եղած ձիւթենի է, յետոյ նրանց երևաց, թէ ժայռի վրայ է բարձրացել Արամազդի տաճարից հին քարէ անդրին: Վերջապէս նրանք ճանաչեցին, որ դա պառաւ Սիբիլլան է:

Երբէք նրանք տեսած չէին այդչափ ծեր, կոշտացած ու ահռելի արարած: Այդ պառաւը սարսափ էր ազդում: Եթէ կայսրը չը լինէր նրանք մի ակնթարթում կը թողնէին, կը փախչէին ու կը թաքնուէին իրենց անկողիններում: «Ահա նա, — շնջում էին նրանք իրարու ականջին, — որ նոյնչափ տարիք ունի, որչափ աւագ կայ նրա հայրենիքի ափերի վրայ: Բայց ինչո՞ւ նա հէնց այսօր, այս գիշեր է դուրս եկել իւր այրից: Ի՞նչ է գուշակում կայսրի և կայսրութեան համար այդ կինը, որ իւր մարգարէութիւնները գրում է ծառերի տերեւների վրայ և գիտէ որ քամին հասցնելու է իւր իմաստուն խօսքերը նրան, ում որ վերաբերում են դրանք»...

Նրանք բոլորն էլ այնպիսի երկիւղ էին զգում, որ եթէ Սիբիլլան որեւէ շարժում անէր, նրանք իսկոյն ծռնկ կը չոգէին: Բայց նա նստած էր անշարժ, կարծես կեանք չը կար նրա մէջ: Մէջքից կռացած, նստած էր նա ժայռին և, ձեռքը դնելով աչքերին, նայում էր գիշերուայ մթութեանը: Թուում էր, թէ նա բարձրացել էր բլրի վրայ, որպէսզի աւելի լաւ տեսնէր մի ինչ-որ բան, որ այդ ժամանակ կատարուում էր ուր-որ հեռուում: Ուրեմն, նա կարողանում էր մի բան տեսնել այդ խաւարի մէջ:

Հէնց այդ վայրկեանին կայսրը և նրա շքախումբը նկատեցին գիշերուայ զարմանալի խաւարը: Ոչ ոք նրանցից չէր կարող մի բան տեսնել նոյն իսկ կանգուն հեռավորութեան վրայ: Եւ որպիսի խաղաղութիւն և լռութիւն

էր տիրում: Նոյն իսկ Տիբեր գետի խուլ աղմուկը չէր հասնում նրանց լսելիքին: Սակայն նրանց խեղդում էր այդ օդը, սառն քրտինքը պատել էր նրանց ճակատը, ձեռները սառել էին ու անզօր դարձել: Նրանք զգում էին, որ պէտք է մի սարսափելի բան պատահի:

Բայց ոչ ոք չէր ուզում երևան հանել իւր երկիւղը և ամենքն էլ ասում էին կայսրին, թէ դա խիստ լաւ նշան է. ամբողջ տիեզերքը կանգ է առել, շունչն իրեն է քաշել, որ ողջունէ նոր աստծուն:

Նրանք առաջարկեցին Օգոստոսին, որ սկսի զոհաբերութիւնը և ասացին, որ պառաւ Սիրիլլան, հաւանօրէն, դուրս է եկել իւր այրից նրա համար, որ ողջունէ կայսրին:

Բայց Սիրիլլայի ուշադրութիւնն, իսկապէս, այնչափ կլանուած էր իւր տեսիլքով, որ հազիւ թէ նա նոյն իսկ նկատած լինէր Օգոստոսի երևալը հապիտօլիում: Իւր մտքի մէջ Սիրիլլան երևակայում էր իրեն մի հեռու երկրում և այնտեղ, թւում էր նրան, թափառում էր նա անսահման տափարակի վրայ: Մթութեան մէջ նա շարունակ կպչում էր ինչ-որ բաների, որ նա հողաբլուրների տեղ էր ընդունում: Նա յետ էր նայում և շօշափում էր ձեռքով: Բայց ոչ, դրանք հողաթմբեր չէին, դրանք ոչխարներ էին: Նա թափառում էր քնած ոչխարների ահագին հօտերի մէջ:

Յետոյ նա նկատեց խարոյկ և հովիւներին. հրակը վառւում էր դաշտի մէջ տեղը և նա դիմեց այն կողմը: Հովիւները պառկած էին կրակի շուրջը և քնել էին, իսկ նրանց քովը ընկած էին երկայն ու սրածայր ցուպերը, որոնցով նրանք սովորաբար պաշտպանում էին իրենց հօտերը վայրենի գազաններից: Բայց միթէ այն փոքրիկ գազանները, որոնք փայլուն աչքերունն և թաւամագ պոչեր ու գաղտագողի մօտենում են կրակին, — չաղալնէր չեն: Այն ինչ, հովիւները իրենց ցուպերը չեն նետում նրանց վրայ, իսկ շները շարունակում են քնել. ոչխարները չեն փախչում, իսկ վայրի գազանները հանգիստ կերպով պառկում են քնելու մարդկանց կողքին:

Ահա թէ ինչ էր երևում Սիրիլլայի աչքին, բայց նա չը գիտէր, թէ ինչ էր կատարւում իւր յետևում, լերան գլխին։ Նա չը գիտէր, որ այնտեղ սեղան են սարքել, կրակ են վառել, խուռնկ են ծխում և որ կայսրը հանել է վանդակից մի աղանձի, որպէսզի զոհ բերի նրան։ Բայց կայսրի ձեռքերն այնպէս ընդարմացել էին, որնա չը կարողացաւ պահել աղանձուն, որը մի թեթև շարժում գործելով, ազատուեցաւ ու անյայտացաւ գիշերային խաւարի մէջ։

Տեսնելով այդ, պալատականները դժկամակութեամբ նայեցին պառաւ Սիրիլլային։ Նրանք նրան էին մեղաւոր համարում պատահած դժբաղտութեան մէջ։

Միթէ նրանք կարող էին գիտենալ, որ Սիրիլլան երեւակայում է, որպէս թէ ինքը գտնւում է հովուական խարոյկի մօտ և ականջ է դնում գիշերուայ մեռելային լուռութեան մէջ թոյլ կերպով լսուող զանգահարութեանը։ Արդէն երկար ժամանակ էր անցել, որ լսում էր այդ զանգահարութիւնը, երբ Սիրիլլան հասկացաւ, որ այդ ձայնը գալիս է ոչ թէ երկրից, այլ երկնքից։ Վերջապէս նա բարձրացրեց գլուխը և տեսաւ, որ մթութեան մէջ անցնում էին լուսաւոր, փայլուն էակներ։ Դրանք հրեշտակների փոքրիկ խմբեր էին, որոնք ուրախ-ուրախ երգելով յետ ու առաջ էին թռչում տափարակի վրայով, կարծես մէկին որոնելիս լինէին։

Մինչ Սիրիլլան ականջ էր դնում հրեշտակների երգին, կայսրը պատրաստւում էր նոր զոհ բերելու։ Նա լուաց ձեռները, մաքրեց սեղանը և հրամայեց, որ բերեն երկրորդ աղանձուն։ Եւ, թէև այս անգամ նա մեծ ոյժ գործ դրաւ, որպէսզի պահի աղանձուն, սակայն թռչնի սահուն մարմինը դուրս սողաց կայսրի ձեռքից և անյայտացաւ խաւարի մէջ։

Կայսրին սարսափը տիրեց։ Նա ծունկ իջաւ դատարկ սեղանի առաջ և սկսեց աղօթել իւր հովանաւորող աստծուն։ Նա աղերսում էր, որ ոյժ ստանայ դիմադրելու դժբաղ-

դուժեանը, որը ըստ երևութին, գուշակում էր նրա համար այդ գիշերը:

Բայց այդ բոլորն էլ Սիրիլլայի համար աննկատելի անցաւ: Նրա ուշադրութիւնն ամբողջովին կենդրոնացած էր հրեշտակների երգի վրայ, որ քանի գնում, ուժեղանում էր: Վերջապէս երգն այնչափ ուժեղացաւ, որ հովիւները զարթնեցին: Բարձրանալով տեղներից, նրանք տեսնում էին, թէ ինչպէս ձիւնանման հրեշտակների փայլուն շարքերը, երերուելով տարափոխիկ թռչունների նման, կտրում էին գիշերուայ խաւարը: Հրեշտակներից ոմանք ունէին ձեռներին ջութակներ ու կիթառներ, միւսները տաւիղներ և քնարներ, իսկ նրանց երգը հնչում էր մանուկների ծիծաղի չափ ուրախագին և ծիծեռնակների ծլվլոցի չափ անհոգ: Լսելով այդ, հովիւները վերկացան, որպէսզի գնան լերան մօտ գտնուող քաղաքը, որտեղ նրանք ապրում էին և պատմեն տեսած հրաշքի մասին:

Նրանք գնում էին նեղ ու ծուռուժուռ կաճանով և պառաւ Սիրիլլան էլ հետեւում էր նրանց: Յանկարծ լերան գլուխը լուսաւորուեցաւ: Մի մեծ ու փայլուն աստղ դուրս եկաւ ուղիղ լերան վրայ, իսկ փոքրիկ քաղաքը փայլեց, որպէս արծաթն է փայլում աստղերի լոյսի տակ: Թռչող հրեշտակների բոլոր խմբերն էլ ուրախագին բացականջութիւններով ուղղուեցան այն կողմը. հովիւները աւագացրին իրենց քայլերը և, վերջապէս, սկսեցին վազել...

Նրբ հովիւները հասան քաղաք, նրանք տեսան, որ հրեշտակները հաւաքուել են քաղաքի դռան մօտ գտնուող մի ցած գոմի վրայ: Դա ժայռից կաած մի խրճիթ էր, յարգեայ կտուրով: Խրճիթի գլխին փայլում էր աստղը, իսկ հրեշտակների նորանոր խմբեր շարունակ գալիս էին: Մի մասը նրանցից իջել էր կտուրի վրայ, կամ տան յետևի ուղղաձիգ ժայռին: միւսները, բացելով իրենց թևերը, ճախրում էին խրճիթի գլխին: Նւ հրեշտակների այդ թռիչքը լուսաւորում էր օդը մեծ տարածութեան վրայ փայլուն լուսով:

Այն վայրկեանին, երբ քաղաքի վրայ փայլեց աստղը, ամբողջ ընդթիւնը միանգամից զարթնեց, — և կապիտոլիի վրայ գտնուող մի խումբ մարդիկ չէին կարող չընդկատել այդ նրանք զգացին, թէ ինչպէս թարմ ու քնքոյշ քամին զովացրեց օդը, նրանց շուրջը տարածուեցաւ ծաղիկների բուրմունքը, ծառերը շարժուեցան, Տիբեր գետը քլքլաց, աստղերը փայլեցին, իսկ լուսինը յանկարծ երեւեցաւ բարձրում, երկնքի վրայ և լուսաւորեց երկիրը: Եւ ամպերի միջից ցած իջան երկու աղաւնիներ և նրստեցին կայսրի ուսերի վրայ:

Երբ կատարուեցաւ այս հրաշքը, Օգոստոսը հպարտութեամբ և ուրախացած վերկացաւ, իսկ մերձաւորները ծունկ իջան:

— „Ave Caesar“, — բացականչեցին նրանք, — «Քո հովանաւորող աստուածդ պատասխանեց քեզ՝ Պիւս ես այն աստուածը, որին պիտի երկրպագեն կապիտոլիի բարձունքի վրայ»:

Եւ ուրախագին բացականչութիւնները, որոնցով փառաբանում էին Օգոստոսին նրա հիացած ծառաները, լսուեցան այնչափ բարձր, որ վերջապէս հասան պառաւ Սիրիլլայի ականջին և նրա ուշադրութիւնը խլեցին տեսիլքից:

Նա բարձրացաւ ժայռի ծայրից, որտեղ նստած էր և դիմեց դէպի այդ խումբը: Կարծես դա մի սև ամպ էր, որ դուրս էր եկել անդունդից և բարձրանում էր լեռան գլուխը: Սարսափելի էր նա իւր ծերութեան մէջ: Խճճուած մազերը կախ էին ընկել նրա գլխի շուրջը, մարմնի անդամների վերջաւորութիւնները սարսափելի էին. իսկ կաշին, ծառի կեղևի նման, ծածկել էր մարմինը բազմաթիւ կընճիւններով:

Այդպէս հզօր ու ահարկու՝ նա մօտեցաւ կայսրին: Մի ձեռքով նա բռնեց նրա թևից, իսկ միւսով ցոյց տուաւ նրան հեռուն, արևելքը:

«Նայիր», — ասաց նա, և կայսրը բացեց աչքերը և սկսեց նայել: Ամբողջ տարածութիւնն երևում էր նրա ա-

ռաջ և նրա հայեացքը թափանցում էր հեռաւոր խորքը: Եւ նա տեսաւ ուղղաձիգ ժայռին յենուած աղքատիկ շինութիւնը, որի բաց դռների մօտ կռացած էին մի քանի հովիւներ: Այրի մէջ նա տեսաւ մօրը, որ ծունկ էր իջել յարգերի վրայ պառկած մանկան առաջ:

Եւ Սիբիլլան իւր ոսկրոտ ու ահագին մատներով ցոյց տուաւ այդ մանկան վրայ:

«Ave Caesar», — ասաց Սիբիլլան արհամարական ծիծաղով: — «Ահա այն Աստուածը, որին պիտի երկրպագեն Կապիտօլի բարձունքների վրայ:

Այն ժամանակ Օգոստոսը դուրս պրծաւ նրա ձեռքից, որպէս փախչում են խելագարների մօտից:

Բայց Սիբիլլային տիւեւ էր մարգարէանալու կարող ոգին: Նրա պղտոր աչքերը փայլում էին, ձեռները բարձրացրել էր դէպի երկինք, ձայնը փոխուել էր՝ կարծես ուրիշինը լինէր. ու այնպէս զիւ էր և ուժեղ այդ ձայնը, որ լսւում էր ամբողջ աշխարհում: Եւ նա արտասանեց հետեւեալ խօսքերը, որ կարծես կարդում էր վերևում, աստղերի մէջ:

«Կապիտօլի բարձունքների վրայ կերկրպագեն աշխարհի Նորոգչին-Քրիստոսին կամ Նեռին, բայց ոչ ոչընչութիւններին»...

Այս ասելով, նա անցաւ երկիւղից քարացած մարդկանց մօտով և, դանդաղօրէն իջնելով սարից, անյայտացաւ:

Իսկ հետեւեալ օրը Օգոստոսը խստագին արգելեց իւր ժողովրդին, որ չը կառուցանեն տաճար իւր անուան Կապիտօլի վրայ: Դրա փոխարէն նա շինեց այնտեղի պատիւ նորածին Աստուածորդոյն մի տաճար և անուանեց այն «Երկնքի սեղան» — «Ara Coeli»: